

Політичні партії та національні меншини в оцінках експертів¹

Автор: Юлія Тищенко

Звіт за результатами експертного опитування "Права національних меншин, етнічних груп на політичну участь у виборних органах" та інтерв'ю з експертами і представниками національних меншин та етнічних груп

Зміст

Представництво національних меншин, етнічних груп у Верховній Раді України за результатами виборів 2012 року.....	3
Врахування у законодавстві про вибори питань забезпечення представництва національних меншин, етнічних груп.....	4
Питання забезпечення прав меншин під час виборчих процесів.....	6
Приділення уваги політичними партіями питанням забезпечення представництва національних меншин, етнічних громад.....	6
Права меншин у програмних установках політичних партій.....	7
Політичні партії та питання забезпечення представництва меншин (включення до виборчих списків, відображення в законах та законопроектах).....	8
Узагальнення.....	10

¹ Звіт підготовлено в рамках проекту "Позиції та пропозиції політичних партій на парламентських виборах 2012 року" за сприяння Національного фонду демократії (США).

З 25 січня по 1 лютого 2013 року УНЦПД проводив експертне опитування "**Права національних меншин, етнічних груп на політичну участь у виборних органах**". Участь в опитуванні взяли 50 експертів з питань виборчого права, прав національних меншин, громадських організацій, наукових установ, журналісти, які висвітлюють виборчу тематику та питання реалізації прав меншин. Експерти, які брали участь в опитуванні, проживають у різних регіонах України, зокрема Закарпатській, Чернівецькій, Сумській, Вінницькій, Луганській, Одеській областях, АР Крим, м. Київ.

Експертам було поставлено запитання щодо:

- забезпечення політичного представництва національних меншин та етнічних спільнот у парламенті України;
- необхідності врахування питань представництва у законодавстві про вибори;
- оцінки діяльності парламентських політичних партій в аспекті забезпечення інтересів меншин, етнічних спільнот, що проживають в Україні.

Механізмам реалізації політичного представництва національних меншин, етнічних груп у виборних органах приділяється значна увага з боку країн ЄС, про що свідчить аналіз їх виборчого законодавства. Питання забезпечення представництва національних (лінгвістичних) меншин, етнічних груп знаходить відображення в документах Ради Європи, рекомендаціях Венеціанської комісії².

Аналіз перебігу виборчого процесу в різні періоди показав низку проблемних питань, пов'язаних зі створенням та реалізацією механізмів забезпечення прав національних меншин, етнічних спільнот щодо політичного представництва:

- забезпечення дієвих механізмів висунення кандидатів у народні депутати від національних меншин;
- врахування інтересів національних меншин та етнічних спільнот стосовно їхнього проживання (компактного проживання) під час формування виборчих округів;
- створення умов, які сприяють участі національних меншин у загальнодержавних і місцевих виборах (питання мови виборчих бюлетенів, інформації про кандидатів мовами національних меншин)³.

Експертне опитування було проведено за результатами оцінки виборчого процесу з точки зору питань забезпечення прав національних меншин, усвідомлення політичними силами, фракціями політичних партій в парламенті питань, пов'язаних з етнонаціональною політикою.

² Див.: Summary Report on Participation of Members of Minorities in Public Life [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-MIN\(1998\)001rev-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-MIN(1998)001rev-e.pdf).

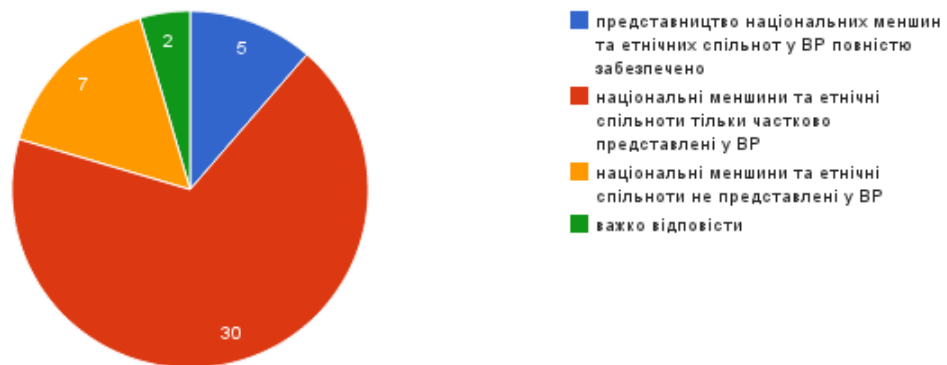
³ Детальний огляд питань законодавства та забезпечення участі меншин див. за веб-адресою: <http://parlament.org.ua/upload/docs/Tyshchenko-Note%20on%20minorities.pdf>.

Представництво національних меншин, етнічних груп у Верховній Раді України за результатами виборів 2012 року

Наведені цитати подаються мовою, якою послуговувались експерти, із збереженням відповідних стилевих особливостей.

- Більшість опитаних експертів вважають, що національні меншини та етнічні спільноти сьогодні тільки частково представлені у ВР України (30 експертів), 5 експертів характеризують представництво менших як "повністю забезпечене", а на думку 7 експертів, національні меншини та етнічні спільноти не представлені у ВР України.

Забезпечення політичного представництва національних меншин та етнічних спільнот у Верховній Раді України

- У коментарях деяких експертів уточнюється, що відповідне представництво має несистемний характер, "за виключенням одиночних прикладів, – Джемилєв, наприклад". Як наголошують декотрі експерти, "більш актуальним питанням є представленість меншин не стільки у ВР України, скільки в місцевих органах влади і регіонах компактного проживання".

"Новий парламент, здається, певною мірою відображає етнічну різноманітність українського населення. Депутати, які належать до невеликих груп нацменшин, обиралися, за незначними винятками, за пропорційними списками партій. Кримські татари, угорці, румуни та інші меншини не змогли отримати депутатські мандати за мажоритарним компонентом виборів у відповідних регіонах проживання, незважаючи на висування кандидатів. У цьому контексті деякі групи меншин висловили занепокоєння щодо впливу зміненої виборчої системи на шанси більшості кандидатів від меншин бути обраними". (Вибори до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 року. Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПЛ)

В інтерв'ю було висловлено думку, що включення представників національних меншин, етнічних спільнот до виборчих списків політичних партій має відбуватися з боку політичних партій відповідно до рівня розвитку політичної культури: "Модель проста: политический товар – политические деньги. По идее, должно быть так в цивилизованном обществе... И уже тогда народ, голосуя за ту или иную политическую партию, таким образом голосует за тех делегатов, которых он хотел бы видеть там. Это должно быть в любой политической партии".

Експерти висловили пропозиції щодо застосування додаткових механізмів, які б покращили питання, пов'язані з політичним представництвом. Наголошується також на можливості врахування інтересів меншин під час формування законодавства про вибори до органів місцевого самоврядування. Вказується на неоднозначність необхідності вносити виборчі "квоти для меншин". Також лунала думка, що в поліетнічних регіонах можна розглядати систему квоту-

вання ("У таких регіонах, як Закарпаття та АРК, зокрема, ефективною може виявитися норма квотування"), яка є застосовною до органів місцевого самоврядування, представницьких органів. В інтерв'ю один з експертів зазначав, що "квоти в такой как бы приближенной к демократической системе выборов, где на самом деле еще нет длительного опыта использования институтов демократии, – это оптимальный вариант. Конечно, тут можно подходить по-разному, высчитывать эти квоты... Где-то, например, в Ужгороде, это было бы актуально. Потому что это очень хорошо сказывается на политическом климате, на социальном климате... На местном уровне это достаточно реалистичный механизм. По крайней мере, этим депутатам дается начальная трибуна политическая, где они могут завоевывать авторитет среди избирателей и получить шанс дальше строить свою политическую карьеру".

"Етнічні спільноти частково представлені в українській політиці: у виборах брали участь "Руський блок", Партія угорців України та Демократична партія угорців тощо. Однак низький електоральний результат цих партій та їх представників свідчить, що необхідність представлення інтересів національних меншин та етнічних спільнот у Верховній Раді України є неактуальною для суспільства. Наприклад, на парламентських виборах 2012 року "Руський блок" набрав 0,31%. Найбільше цю партію підтримували в Криму, де вона мала 1,2% голосів виборців, тобто майже стільки, скільки набрала в Криму й партія "Свобода" – 1,1%".

"Громадяни, які належали до національних меншин, висували свої кандидатури, хоча розмежування деяких виборчих округів із компактним проживанням національних меншин могло негативно вплинути на шанси деяких кандидатів від меншин бути обраними". (Вибори до Верховної Ради 28 жовтня 2012 року. Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПІЛ)

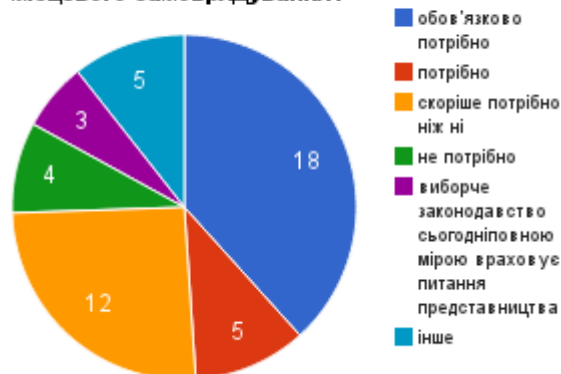
"До парламентських виборів 1998 року було створено угорський національний виборчий округ, на якому було обрано депутатом М.Ковача. Однак цю практику було припинено у жовтні 2001 року при ухваленні нового закону "Про вибори народних депутатів України", – зазначають експерти щодо оцінки ситуації забезпечення політичного представництва.

Враховання у законодавстві про вибори питань забезпечення представництва національних меншин, етнічних груп

• Більшість експертів, які взяли участь в опитуванні, дотримуються думки, що у законодавстві про вибори потрібно враховувати питання забезпечення представництва національних меншин, етнічних груп у парламенті, органах місцевого самоврядування (18), а 12 експертів вважають, що скоріше це потрібно робити, ніж ні. Таким чином, на думку більшості експертів, окремим питанням, пов'язаним із забезпеченням представництва національних меншин та етнічних груп, має бути приділено увагу у виборчому законодавстві.

Деякі експерти, які взяли участь в опитуванні, дотримуються думки, що виборче законодавство сьогодні враховує питання представництва національних меншин та етнічних громад повною мірою (3).

Чи потрібно враховувати у виборчому законодавстві питання представництва національних меншин в парламенті, органах місцевого самоврядування?

- Характеризуючи відповідні питання, експерти вказували на проблемні фактори в чинному законі про вибори, зокрема:

а) відсутність критеріїв формування округів: "В останній редакції закону про вибори виключений пункт про необхідність створення виборчих округів з урахуванням меж компактного проживання національних меншин. Закон у цьому сенсі погіршився. На мій погляд, при створенні виборчих округів такі межі мають враховуватися"; "Лише якщо етнічна спільнота проживає переважно компактно⁴ і може дійти внутрішньої згоди, хто її представляє в органах влади. Говорити про представництво певним політиком більшості росіян або євреїв в умовах України так само нереально, як і про представництво "Свободою" більшості українців. Копіювання радянського "совета национальностей" в законодавчій владі, напевно, буде шкідливим, за винятком кримських татар – корінного народу, що справедливо заслуговує на квоту в національному парламенті, щодо решти, то доречним було б враховувати необхідність представництва на регіональному рівні";

"Деякі зацікавлені сторони та неурядові організації висловили занепокоєння щодо певних несуміжних округів та випадків, коли території компактного проживання національних меншин були розділені на кілька виборчих округів, що ставило у невідгідне становище потенційних кандидатів від меншин, які балотувалися у мажоритарних округах". (Вибори до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 року. Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПЛ)

б) необхідність внесення змін до законодавства стосовно можливості реєструвати регіональні політичні партії, мотивуючи це тим, що в місцях компактного проживання не так важливо, яка виборча система застосовується – пропорційна чи змішана: "Ми ж зареєстрували партію тоді, коли перевели на пропорційну систему вибори до місцевих органів. Фактично це фальшиві партії, бо у нас же немає реальних організацій по більшості регіонів, ми там імітували і імітуємо досі... Якщо це закриють, тоді залишається тільки мажоритарка. А там, де напівкомпакт, від 20 до 30%, – безумовно, нам потрібна пропорціоналка. Там, де немає нашої більшості в окрузі, ми не можемо висувати. Це якраз проблема цих парламентських виборів";

б) необхідність внесення змін до законодавства стосовно можливості реєструвати регіональні політичні партії, мотивуючи це тим, що в місцях компактного проживання не так важливо, яка виборча система застосовується – пропорційна чи змішана: "Ми ж зареєстрували партію тоді, коли перевели на пропорційну систему вибори до місцевих органів. Фактично це фальшиві партії, бо у нас же немає реальних організацій по більшості регіонів, ми там імітували і імітуємо досі... Якщо це закриють, тоді залишається тільки мажоритарка. А там, де напівкомпакт, від 20 до 30%, – безумовно, нам потрібна пропорціоналка. Там, де немає нашої більшості в окрузі, ми не можемо висувати. Це якраз проблема цих парламентських виборів";

- потреба врахування інтересів національних меншин саме під час виборів до органів місцевого самоврядування, не беручи до уваги парламентські вибори в цьому аспекті: "Обов'язково потрібно – в органах місцевого самоврядування. В парламенті не треба"; "Потрібно враховувати у виборчому законодавстві, яке регулює питання виборів до органів місцевого самоврядування – в разі компактного проживання певної етнічної меншини та наявності в цьому потреби".

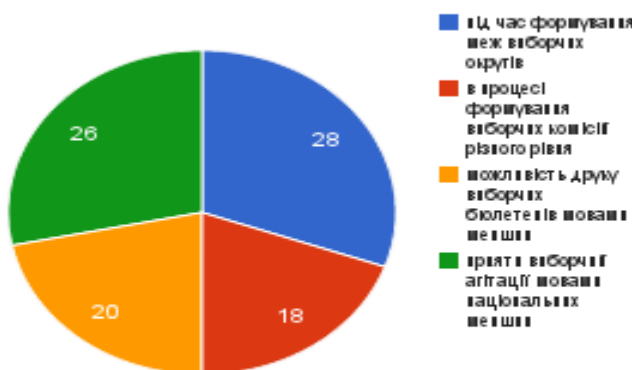
"Положення закону щодо парламентських виборів визначають, що офіційні виборчі матеріали повинні бути виключно українською мовою, що могло перешкодити повному розумінню таких матеріалів виборцями з меншин, а також особами, відповідальними за організацію та проведення виборів. Водночас, деякі партії та кандидати-самовисуванці у багатьох частинах країни надавали агітаційні матеріали російською та мовами інших меншин у регіонах компактного проживання таких меншин, включаючи Автономну Республіку Крим, Чернівецьку та Закарпатську області". (Вибори до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 року. Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПЛ)

⁴ Законодавство України не передбачає визначення "місця компактного проживання". Не існує кількісних та якісних критеріїв для з'ясування їхніх меж.

Питання забезпечення прав меншин під час виборчих процесів

- Більшість експертів схиляються до думки, що врахування інтересів меншин та забезпечення їх прав у виборчому процесі⁵ має відбуватися "під час формування меж виборчих округів" з огляду на місця компактного проживання національних меншин. Так, 26 експертів зазначають, що під час виборчого процесу було б доцільним сприяти виборчій агітації з боку суб'єктів виборів мовами меншин, 20 експертів вважають також доцільним друк виборчих бюлетенів мовами меншин, 18 експертів позитивно оцінюють врахування інтересів національних громад під час формування виборчих комісій різного рівня.

Чи потрібно враховувати питання забезпечення представництва національних меншин та етнічних спільнот в період виборчого процесу?

Довідково: у статті 18 Закону України "Про вибори народних депутатів України" від 17 листопада 2011 року № 4061-VI (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/page>), яка встановлює порядок утворення виборчих округів, не передбачено спеціальних механізмів, які б враховували фактор компактності проживання національних меншин під час відповідного процесу. В цьому законі зазначено лише, що одномандатні округи утворюються в межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя з приблизно рівною кількістю виборців у кожному окрузі. Орієнтовна середня кількість виборців в одномандатних округах визначається Центральною виборчою комісією, виходячи з відомостей Державного реєстру виборців.

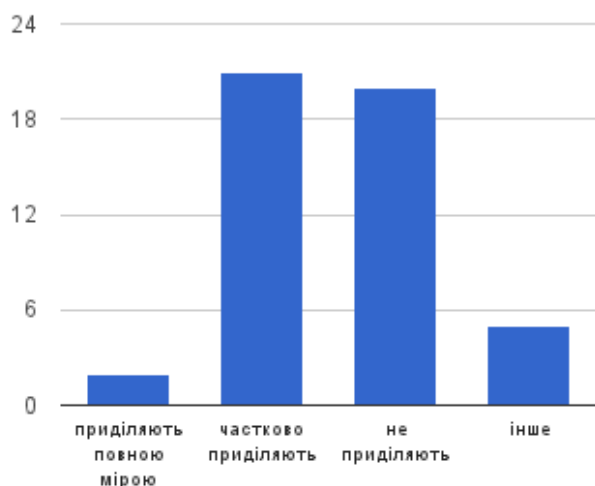
Варто зазначити, що у 2012 році в процесі утворення виборчих округів у АР Крим, Чернівецькій, Закарпатській областях було порушено принцип неперервності їхніх меж; округи формувалися без урахування особливостей адміністративно-територіального устрою України (а також місць компактного проживання національних меншин).

Приділення уваги політичними партіями питанням забезпечення представництва національних меншин, етнічних громад

- Думки експертів щодо оцінки того, як політичні партії приділяють увагу питанням забезпечення представництва національних меншин, етнічних громад, розділилися. Як зазначає 21 експерт, така увага приділяється частково, 2 експерти вважають, що повною мірою. На переконання 20 експертів, політичні партії не приділяють уваги вирішенню відповідних питань.

⁵ Експерти могли вибрати декілька варіантів відповіді одночасно.

Чи приділяють політичні партії увагу питанням забезпечення представництва національних меншин, етнічних громад?

- Експерти зазначають, що політичні партії звертають увагу на національні меншини, "якщо йдеться про отримання електоральних дивідендів", "приділяють лише декларативно", хоча "загалом ця практика має виключно поодинокі випадки – кримські татари". Один із експертів наголосив, що відповідна увага не приділяється, але є одним із засобів політичних спекуляцій: "не приділяють, але активно спекулюють на цьому".

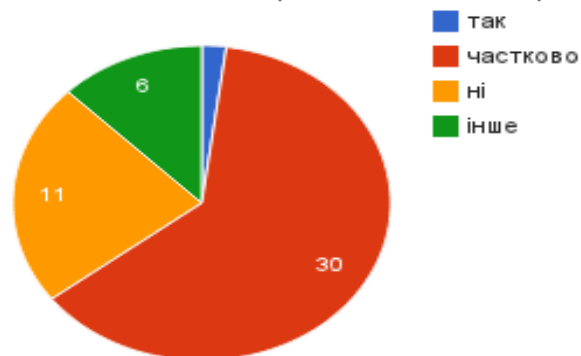
"Існує хибний розгляд етнічності як вродженої чесноти з боку "Свободи" і як шкідливого конструкту "націоналізму" з боку ПР і КПУ. Також з боку КПУ та ПР наявна маніпуляція європейськими концептами захисту меншин з метою просування радянського консерватизму, редукція культурних потреб спільноти до непомірно роздутого "мовного питання", що не заважає ПР вибірково співпрацювати з лідерами етнічних спільнот. "Удар" переважно уникає обговорення цих тем. У БЮТ скоріше відсутня чітка позиція з етнічних питань, але вона є в окремих депутатів", – зазначив один з експертів.

"Ризиковано, що єдина меншина, яка отримає переваги, – російська, і заради того, щоб цього уникнути, виправданим є утримання від такого врахування. Причому в сучасних умовах за винятком корінного народу – кримських татар".

Права меншин у програмних установках політичних партій⁶

- Більшість експертів (30) зазначили, що в програмних установках партій під час минулої виборчої кампанії до ВР України тематика забезпечення прав національних меншин враховувалася частково, 11 експертів наголошували, що відповідні теми взагалі не було враховано у програмах політичних партій.

Чи знаходила відображення тематика забезпечення прав національних меншин, етнічних спільнот у програмах та діяльності політичних партій, зокрема під час останньої виборчої кампанії до ВР України...

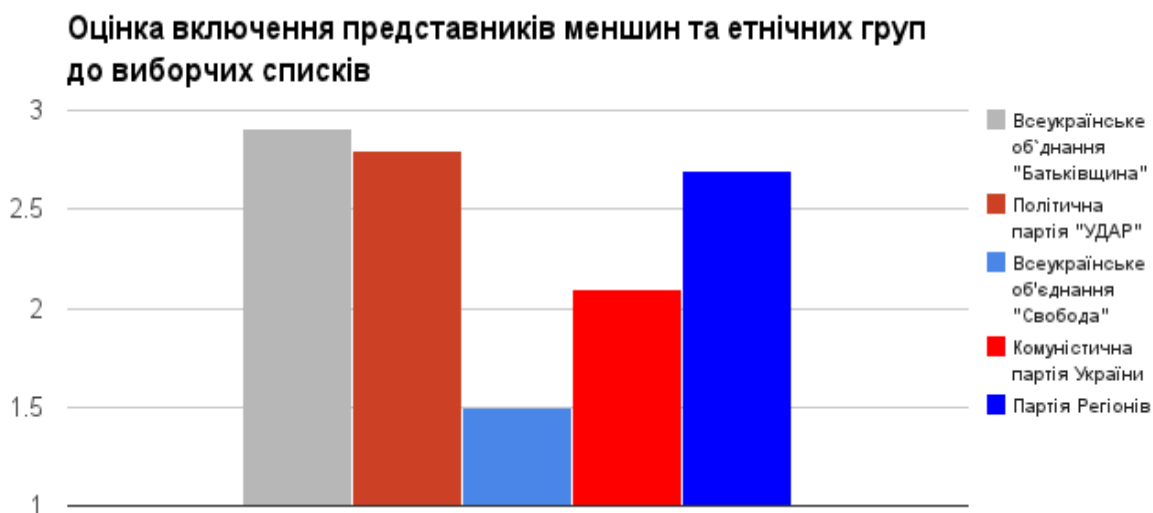

⁶ Детальніше див.: Про політику ідентичності: виборча кампанія до Верховної Ради України 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/policy_identity_election2012.pdf.

Характеризуючи питання політичної чи передвиборчої риторики в коментарях, деякі експерти зазначали, що "хоча тематика забезпечення прав національних меншин присутня у програмах та деклараціях деяких політичних партій, зокрема під час останньої виборчої кампанії до ВР України, проте запропоновані механізми передбачають захист прав та інтересів росіян (для інших меншин це залишається на рівні декларації)", "тільки в спекулятивній формі. Реально ці питання не цікавлять потенціальних кандидатів в депутати". Один з експертів наголосив, що таке врахування відбувалося "у вигляді певної маніпуляції з мовним законом".

Політичні партії та питання забезпечення представництва меншин (включення до виборчих списків, відображення в законах та законопроектах)

- Експертам було запропоновано оцінити, які політичні партії в парламенті сьогодні включають до виборчих списків представників національних меншин та етнічних спільнот. Оцінка мала рейтинговий характер, від 1 до 5 (найвищий бал – 5, найнижчий – 1)⁷

Найбільший рейтинг стосовно оцінки включення представників національних меншин та етнічних груп до виборчих списків отримало **ВО"Батьківщина" (2,91)**, **друге місце** посіла **Партія регіонів**, **найменшу оцінку** щодо представлення груп національних меншин у виборчих списках мало **ВО "Свобода" (1,5)**.

Найбільшу кількість показників "важко оцінити" отримала партія **"УДАР" (Український демократичний альянс за реформи)**, що може свідчити про незрозумілість позиції партії стосовно цих питань.

В окремих коментарях експерти вказували на наявність традицій співпраці політичних сил з представниками національних меншин та корінних народів⁸: "Організації угорців і румунів, що мають власне політичне представництво та активно працюють з політичними партіями"

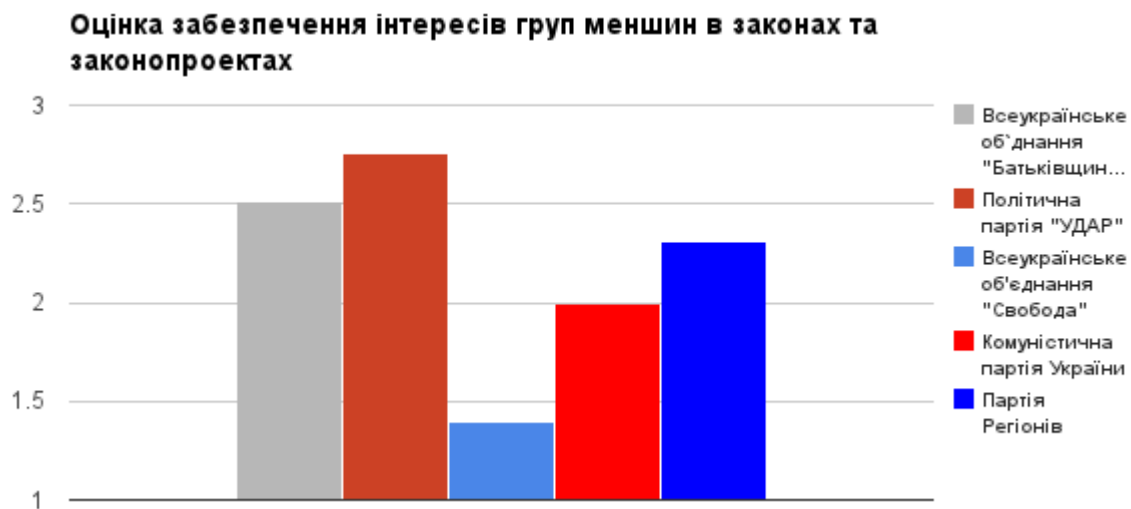
⁷ За результатами рейтингового голосування було отримано середній бал оцінки.

⁸ До виборчих списків політичних сил було включено представників угорської та румунської національної меншини, кримських татар. Так, під 12-м номером "Батьківщини" був представлений голова Меджлісу кримськотатарського народу М. Джемілев, у виборчому списку ПР 73-є місце в списку отримав І. Попеску, а 74-е – представник угорської меншини І. Гайдош, які стали народними депутатами України. За результатами виборів жодний з представників національних меншин не був обраний до парламенту за результатами мажоритарних виборів.

ми", "Меджліс-Курултай забезпечує політичне представництво та підтримує культурну ідентичність кримських татар".

- Експертам також було запропоновано оцінити діяльність парламентських партій та фракцій щодо забезпечення інтересів груп меншин у законах та законопроектах.

Оцінка мала рейтинговий характер, від 1 до 5 (найвищий бал – 5, найнижчий – 1)⁹. За висновками на підставі експертної рейтингової оцінки **найбільше уваги порівняно з іншими політичними партіями приділяють питанням забезпечення інтересів груп національних меншин на рівні законодавчої діяльності у фракції партії "Удар" (2,76), найменше – у ВО "Свобода" (1,4), на другому місці – ВО "Батьківщина" (2,51). Показник Партії регіонів – 2,31, КПУ – 2.**

- Сумарний рейтинг політичних сил в оцінках експертів стосовно питань представництва національних меншин та етнічних спільнот, а також щодо приділення уваги забезпеченню прав меншин у законах та законопроектах залишається доволі невисоким у українських політиків (практично не перевищує **3 балів**). У цілому це може засвідчувати неперіоритетність відповідної тематики для політичних сил, незважаючи на значну кількість законопроектів стосовно мовної політики¹⁰, постанов про пам'ятні дати. Інші відповідні питання не стоять на порядку денному.

В інтерв'ю експерти наголошували, що проблемою є відсутність протягом останніх 20 років чіткої внутрішньої політики як у національному, так і в будь-якому соціальному питанні, "тем более отсутствует четкая политика по отношению к национальным меньшинствам, она отсутствует просто как элемент внутренней политики... Они должны для себя представлять, что живут не в мононациональном государстве, а в полинациональном государстве, что есть национальные меньшинства, что есть вопросы, которые их беспокоят, кого-то больше, кого-то меньше. Но это не должно быть предметом в борьбе за электорат".

⁹ За результатами рейтингового голосування було отримано середній бал оцінки.

¹⁰ У Комітеті з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин зареєстровано 19 законопроектів, які прямо або опосередковано можуть стосуватися проблематики міжетнічних взаємин. У Комітеті культури та духовності – майже 70 подібних законопроектів та ініціатив.

Узагальнення

- Більшість опитаних експертів вважають, що національні меншини та етнічні спільноти сьогодні тільки частково представлені у ВР України (30 експертів), 5 експертів характеризують представництво менших як "повністю забезпечене", а на думку 7 експертів, національні меншини та етнічні спільноти не представлені у ВР України.
- Більшість експертів, які взяли участь в опитуванні, дотримуються думки, що у законодавстві про вибори потрібно враховувати питання забезпечення представництва національних меншин, етнічних груп у парламенті, органах місцевого самоврядування (18), а 12 експертів вважають, що скоріше це потрібно робити, ніж ні. Таким чином, на думку більшості експертів, окремим питанням, пов'язаним із забезпеченням представництва національних меншин та етнічних груп, має бути приділено увагу у виборчому законодавстві. Деякі експерти, які взяли участь в опитуванні, дотримуються думки, що виборче законодавство сьогодні враховує питання представництва національних меншин та етнічних громад повною мірою (3).
- Більшість експертів схиляються до думки, що врахування інтересів меншин та забезпечення їх прав у виборчому процесі має відбуватися "під час формування меж виборчих округів" з огляду на місця компактного проживання національних меншин. Так, 26 експертів зазначають, що під час виборчого процесу було б доцільним сприяти виборчій агітації з боку суб'єктів виборів мовами меншин, 20 експертів вважають також доцільним друк виборчих бюлетенів мовами меншин, 18 експертів позитивно оцінюють врахування інтересів національних громад під час формування виборчих комісій різного рівня.

Також доцільно створювати умови, які сприяють участі національних меншин у загальнодержавних і місцевих виборах (питання мови виборчих бюлетенів, інформації про кандидатів мовами національних меншин), зокрема в місцях компактного проживання національних меншин. Відповідне питання потребує розвитку законодавства про національні меншини в Україні в цілому, адже на законодавчому рівні не визначено поняття "місце компактного проживання". Необхідно запроваджувати більш ефективні механізми імплементації та розвитку положень українського законодавства стосовно забезпечення представництва меншин. Зокрема, відповідні положення можуть знайти своє відображення шляхом внесення змін до Закону України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", які встановлювали б механізми формування округів у місцях компактного проживання національних меншин з урахуванням демографічних особливостей районів.

Зокрема, одномандатні виборчі округи мають утворюватися таким чином, щоб місця компактного проживання національних меншин охоплювалися одним виборчим округом, а не кількома.

- Думки експертів щодо оцінки того, як політичні партії приділяють увагу питанням забезпечення представництва національних меншин, етнічних громад, розділилися. Як зазначає 21 експерт, така увага приділяється частково, 2 експерти вважають, що повною мірою. На переконання 20 експертів, політичні партії не приділяють уваги вирішенню відповідних питань.
- Більшість експертів (30) зазначили, що в програмних установках партій під час минулої виборчої кампанії до ВР України тематика забезпечення прав національних меншин враховувалася частково, 11 експертів наголошували, що відповідні теми взагалі не було враховано у програмах політичних партій.
- Найбільший рейтинг стосовно оцінки включення представників національних меншин та етнічних груп до виборчих списків отримало ВО "Батьківщина" (2,91), друге місце

посіла Партія регіонів, найменшу оцінку щодо представлення груп національних меншин у виборчих списках мало ВО "Свобода" (1,5).

- В Найбільшу кількість показників "важко оцінити" отримала партія "УДАР" (Український демократичний альянс за реформи), що може свідчити про незрозумілість позиції партії стосовно цих питань. Експертам також було запропоновано оцінити діяльність парламентських партій та фракцій щодо забезпечення інтересів груп меншин у законах та законопроектах. Оцінка мала рейтинговий характер, від 1 до 5 (найвищий бал – 5, найнижчий – 1)¹¹. За висновками на підставі експертної рейтингової оцінки найбільше уваги порівняно з іншими політичними партіями приділяють питанням забезпечення інтересів груп національних меншин на рівні законодавчої діяльності у фракції партії "Удар" (2,76), найменше – у ВО "Свобода" (1,4), на другому місці – ВО "Батьківщина" (2,51). Показник Партії регіонів – 2,31, КПУ – 2.
- Сумарний рейтинг політичних сил в оцінках експертів стосовно питань представництва національних меншин та етнічних спільнот, а також щодо приділення уваги забезпеченню прав меншин у законах та законопроектах залишається доволі невисоким у українських політиків (практично не перевищує 3 балів). У цілому це може засвідчувати неперіоритетність відповідної тематики для політичних сил, незважаючи на значну кількість законопроектів стосовно мовної політики¹², постанов про пам'ятні дати. Інші відповідні питання не стоять на порядку денному.

¹¹ За результатами рейтингового голосування було отримано середній бал оцінки.

¹² У Комітеті з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин зареєстровано 19 законопроектів, які прямо або опосередковано можуть стосуватися проблематики міжетнічних взаємин. У Комітеті культури та духовності – майже 70 подібних законопроектів та ініціатив.